

Monika Sulik

ZNACZENIA EDUKACJI USTAWICZNEJ W PERCEPCJI STUDENTÓW – REFLEKSJE Z BADAŃ

Dla mnie edukacja ustawiczna oznacza zainteresowanie tym, co generalnie gdzieś w nas „drzemie”, coś, co powoduje napęd, motor do działania, rozwija nas i motywuje do przekraczania siebie. To niekoniecznie następny papier w teczce, lecz ciekawość by wiedzieć, zobaczyć, dotknąć...

Student II roku NSM, 28 lat

Edukacja ustawiczna jest przedstawiana w licznych opracowaniach naukowych i w dokumentach o charakterze polityczno-oświatowym jako jedno z priorytetowych zadań czy też konieczność w obliczu wyzwań, stawianych przed nami w błyskawicznym tempie przez zmieniającą się rzeczywistość. Mówi się wręcz o „wybuchu” badań andragogicznych skoncentrowanych na procesach uczenia się ludzi dorosłych, co wynika właśnie z postępującej ekspansji idei całościowego uczenia się¹. I choć jak zauważa Hanna Solarczyk-Szwec: „edukacja ustawiczna jest zjawiskiem wieloznacznym, niespójnym, niedomkniętym, rozproszonym i kontrowersyjnym”², to z całą pewnością nieobojętnym i to nie tylko dla przedstawicieli nauk humanistycznych, ale dla wszystkich tych osób, które pragną sprostać wyzwaniu, jakim się staje rzeczywistość. Jednocześnie owa niedookreśloność i niespójność wyznacza nowe zadania dla badaczy i edukatorów.

Zatem, choć edukacja całościowa w obecnej rzeczywistości zdaje się oczywistą koniecznością, to obserwacje codzienności skłaniają do refleksji, iż w dalszym ciągu „owiana jest” licznymi mitami oraz skażona potocznymi, stereotypowymi sędami i opiniami. Stwierdzenia czy przysłowia typu: jestem na naukę za stara/za stary; czego Jaś się nie nauczył, tego Jan nie będzie umiał; czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci, zdają się przekazywać zasadniczo jedną myśl: człowiek w dorosłości ma tak liczne ograniczenia edukacyjne – związane z samym faktem, iż jest dorosły – że właściwie niepodobne jest aktywne uczestnictwo w edukacji wydaje się doskonale uzasadnione i usprawiedliwione.

¹ M. Malewski, *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wrocław 2010, s. 81.

² H. Solarczyk-Szwec, *Polifonia czy kakofonia? W poszukiwaniu znaczeń edukacji ustawicznej*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2010, t. 11, red. M. Olejarz, s. 20.

Mając jednak na uwadze to, że jesteśmy świadkami swoistego mezaliansu pomiędzy społeczną świadomością i dyskusją na temat możliwości uczenia się całościowego (często skoncentrowaną na przekazywaniu prawd zdroworozsądkowych i potocznych) a dyskusją o charakterze naukowym (uprawomocnioną badaniami naukowymi), warto podjąć próbę poznania tego, jakie znaczenie edukacji ustawicznej nadają studiujące osoby dorosłe. A zatem osoby, które w bardziej lub mniej uświadomiony sposób realizują idee kształcenia ustawicznego.

Na potrzeby podjętej refleksji najtrafniejsze wydaje się przyjęcie rozumienia pojęcia kluczowego, jakim jest: **edukacja ustawiczna** (*lifelong education, permanent education*), za Komisją Europejską, która w dokumencie: Memorandum na temat uczenia się przez całe życie (A Memorandum on Lifelong Learning: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality) definiuje uczenie się przez całe życie jako „**wszelkie formy nauki podejmowane przez całe życie, mające na celu doskonalenie, pogłębianie wiedzy, umiejętności i kompetencji z perspektywy osobistej (indywidualnej), obywatelskiej, społecznej i/lub zawodowej**” [podkr. M.S.]³.

Celem mojego projektu badawczego było przede wszystkim ukazanie znaczenia edukacji ustawicznej oraz określenie miejsca, jakie zajmuje edukacja ustawiczna w życiu osób dorosłych, podejmujących studia na uczelniach wyższych. Sposób definiowania edukacji ustawicznej, emocje związane z wprowadzaniem w swoje życie idei kształcenia całościowego oraz konkretne działania (a zatem mniej lub bardziej uświadomione wprowadzanie w życie idei kształcenia ustawicznego przez dorosłych) stanowiły przedmiot mojego zainteresowania.

Przeprowadzone na potrzeby podjętej refleksji badania miały charakter ilościowo-jakościowy. W pierwszym etapie grupie osób dorosłych zostały zadane dwa pytania otwarte związane z wiedzą na temat edukacji ustawicznej oraz realizowaniem w ich życiu idei kształcenia ustawicznego. Natomiast w drugim etapie, na podstawie jakościowej analizy dokumentów, podjęta została próba odnalezienia śladów idei kształcenia ustawicznego w materiałach o charakterze autobiograficznym (projekty studentek i studentów „Biograficzna mapa życia” oraz „Moja biografia edukacyjna”). Istotne w tym wymiarze stały się dla mnie sposoby nadawania znaczeń edukacji ustawicznej, metaforyczne odniesienia związane z edukacją całościową oraz fragmenty narracji, w których osoby badane umiejscawiają edukację ustawiczną w określonej przestrzeni swojego życia.

Badania zostały przeprowadzone wśród studentek i studentów kierunku pedagogika, zarówno na studiach pierwszego stopnia (studia licencjackie), jak i studiach drugiego

---

³ A Memorandum on Lifelong Learning, Commission of the European Communities, Brussels 2000.

stopnia (studia magisterskie uzupełniające)⁴, a zatem osób, które powinny posiadać podstawową wiedzę na temat edukacji ustawicznej oraz rozbudzoną samoświadomość na temat jej znaczenia w ponowoczesnym świecie.

Edukacja ustawiczna w percepcji studiujących osób dorosłych

W tym miejscu warto zaznaczyć, że ustalenia związane z zakresem pojęcia edukacja ustawiczna, ale również opis działań priorytetowych, których realizacja ma zapewnić osiągnięcie celu strategicznego związanego z rozwojem procesu kształcenia ustawicznego i uczenia się w ciągu całego życia, zostały zawarte w Strategii rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010⁵.

Pośród tych działań, jako jeden z sześciu przedstawionych priorytetów, wymienia się uświadamianie roli i znaczenia kształcenia ustawicznego, co w kontekście podejmowanego tematu ma szczególne znaczenie. Zwraca tu się bowiem szczególną uwagę na kształtowanie postaw sprzyjających uczeniu się przez całe życie, począwszy już od edukacji wczesnoszkolnej. Podkreśla się, że do zadań szkoły należy uświadomienie uczniom, iż wiedza i umiejętności zdobyte w procesie kształcenia formalnego (w systemie szkolnym) stanowią tylko podstawę do uczenia się permanentnego. Szkoła coraz bardziej staje się instytucją uczącą, jak się uczyć. Stąd też do rangi celu strategicznego urasta uświadamianie znaczenia kształcenia ustawicznego – zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Szeroko rozumiane rozwijanie kultury kształcenia, oparte na etyce i kulturze ogólnej, będzie sprzyjać wzrostowi wartości i motywacji uczenia się, wszechstronnemu rozwojowi osobowości oraz kształtowaniu aktywnych postaw obywatelskich i spójności społecznej.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na to, jak dorośli określają, definiują edukację ustawiczną. Czy sam akt podjęcia przez nich wysiłku intelektualnego w dorosłości jest rezultatem ich świadomości na temat znaczenia edukacji ustawicznej, czy też – jak

---

⁴ Ponieważ wszyscy badani studenci studiują pedagogikę, to w podpisach pod ich wypowiedziami zrezygnowano z tej informacji. Ponadto zastosowano skrót do oznaczenia rodzaju studiów: NSM – magisterskie uzupełniające niestacjonarne, SL – studia licencjackie stacjonarne, NL – studia licencjackie niestacjonarne.

⁵ Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 8 lipca 2003 r., uwzględniający również zapisy zawarte w dokumentach międzynarodowych, takich jak: *Memorandum dotyczące kształcenia ustawicznego – Komisja Wspólnot Europejskich (Bruksela, 30 października 2000 r.)*, *Deklaracja Kopenhaska – Deklaracja Europejskich Ministrów ds. Kształcenia Zawodowego i Szkoleń oraz Komisji Europejskiej, uzgodniona w Kopenhadze w dniach 29-30 listopada 2002 r., w sprawie zwiększonej współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń*. Zob. http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=346%3Astrategia-rozwoju-kształcenia-ustawicznego-do-2010-roku-&catid=58%3Akształcenie-dorosłych&Itemid=83 [dostęp: 1.03.2011].

zauważa Zygmunt Bauman – zbierania, kolekcjonowania doświadczeń i dyplomów „na wszelki wypadek”⁶?

Zobaczymy zatem, w jaki sposób edukację ustawiczną definiują studiujące osoby dorosłe⁷. Ukaże nam to swoistą, z pewnością niezwykle autentyczną perspektywę tego, czym dla nich jest edukacja całozyciowa. Perspektywa ta może stać się wartościowa w wielu wymiarach, szczególnie zaś w odniesieniu do priorytetu związanego z uświadomianiem roli i znaczenia kształcenia ustawicznego.

Zasadniczo wypowiedzi badanych można podzielić na trzy kategorie. Do pierwszej z nich zostały zaliczone definicje edukacji ustawicznej, które są bliskie rozumieniu tego pojęcia przyjętemu w niniejszym artykule. Kolejna grupa definicji charakteryzuje się przekonaniem autorów o słuszności edukacji ustawicznej, natomiast jest zdecydowanie niepełna lub błędna w swojej treści. I ostatnia grupa to właściwie brak wypowiedzi, ograniczenie się do stwierdzenia „nie wiem”. Podczas analizy wypowiedzi osób badanych najbardziej zaskakujące wydaje się to, iż pośród 355 badanych osób zaledwie 3 użyły określenia zamiennego – *edukacja permanentna*, 10 osób – *edukacja ciągła*. Najczęściej jako zamiennik terminu *edukacja ustawiczna* padało określenie *edukacja całozyciowa* (58 osób). A oto kilka wybranych definicji z tych, w których rozumienie edukacji całozyciowej mieści się w obrębie tego pojęcia:

Edukacja ustawiczna oznacza dla mnie edukację ciągłą, taką, która trwa całe nasze życie. Człowiek przecież uczy się całe swoje życie – nie tylko w szkole, na studiach, ale również do bycia mężem, żoną, rodzicem. Cały czas doskonalimy swoje umiejętności, poszerzamy horyzonty.

Studentka II roku NSM, 24 lata

Edukacja ustawiczna moim zdaniem to edukacja, którą człowiek realizuje przez całe swoje życie. Wydaje mi się, że jest to związane nie tylko z uczęszczaniem do zorganizowanych form kształcenia (np. uniwersytet), ale z pragnieniem człowieka, by zdobywać samodzielnie wiedzę i poszerzać swoje horyzonty. Ja sama realizuję ją przez sięganie do różnych pozycji książkowych, które poszerzają moją wiedzę. Staram się uczyć i zdobywać nowe doświadczenia przez wyciąganie wniosków z wydarzeń i sytuacji mojego życia.

Studentka II roku SL, 23 lata

Dla mnie edukacja ustawiczna to „uczyć się przez całe życie” i to nie tylko w formie „chodzenia do szkoły”.

Studentka II roku NSM, 26 lat

Edukacja ustawiczna jest dla mnie ciągłym uczeniem się czegoś nowego. W dzisiejszych czasach i ciągle zmieniającej się rzeczywistości na każdym kroku spotykamy się z nowościami. Myślę, że

⁶ Z. Bauman, *Sztuka życia*, Kraków 2009, s. 105.

⁷ Badania zostały przeprowadzone pośród osób dorosłych, studiujących na kierunku pedagogika w trybie stacjonarnym lub niestacjonarnym, na studiach I i II stopnia, zarówno na uczelni publicznej, jak i niepublicznej. Badanym zadano dwa pytania otwarte: *Co to jest edukacja ustawiczna? Proszę zdefiniuj edukację ustawiczną, czy i w jaki sposób realizujesz w swoim życiu idee kształcenia ustawicznego?*

edukacja ustawiczna jest na stałe wpisana w nasze życie. I nieważne jest, ile mamy lat, czy kontynuujemy naukę w szkole, na uczelni czy uczestniczymy w jakichkolwiek kursach. [...] W swoim życiu codziennie, ciągle się uczę czegoś nowego. Oprócz nauki, którą obecnie kontynuuję, ciągle się uczę czegoś nowego w pracy zawodowej. Nawet w życiu prywatnym ciągle muszę czegoś się nauczyć. Chociaż wydawałoby się, że tak wiele już się nauczyłam, to jednak widzę, że kształcenie jest wpisane w moje życie.

Studentka II roku NSM, 42 lata

Przedstawione definicje ukazują ścisły związek edukacji z życiem. Nawiązują do aktualnego postrzegania edukacji ustawicznej, gdzie edukację formalną, nieformalną oraz uczenie się incydentalne, z życia i doświadczeń, traktuje się jako równoważne, znaczące składniki edukacji permanentnej. Istotne w definicjach z tej grupy zdaje się dostrzeganie, iż edukacja ustawiczna wychodzi coraz szerzej poza kształcenie szkolne, instytucjonalne.

Kolejna grupa definicji edukacji ustawicznej zaproponowana jest przez osoby, które deklarują znajomość pojęcia, a podane przez nie definicje zdecydowanie temu przeczą. Pojawia się tu wiele sformułowań oraz określeń, które zdają się utworzone intuicyjnie, na podstawie zdroworozsądkowego tłumaczenia określenia *ustawiczna*. W tej grupie definicji najczęściej edukacja ustawiczna była kojarzona z edukacją regulowaną, określoną ustawami prawnymi, bądź edukacją „ustawioną”, „ukierunkowaną”, „zaplanowaną”, „obowiązkową”. Pojawiają się tu również definicje, które ze względu na treść są niezwykle zaskakujące. Poniżej przedstawiam kilka z nich:

Edukacja ustawiczna moim zdaniem jest to obowiązek szkolny. Obowiązkowy, narzucony przez ustawodawcę okres kształcenia kończy się po ukończeniu 18 roku życia.

Studentka II roku NL, 21 lat

Według mnie edukacja ustawiczna polega na tym, że przebiega według ustalonych zasad. Istnieje ustawa, w której te zasady są zapisane i należy zgodnie z nimi postępować.

Studentka I roku NL, 20 lat

Edukacja ustawiczna, moim zdaniem, jest to taka forma kształcenia, ukierunkowana przez rodziców, która pozwala dziecku w przyszłości realizować swoje marzenia i zapewnić byt sobie oraz rodzinie na godnym poziomie.

Studentka II roku NL, 24 lata

Edukacja ustawiczna – związana z nauką, która „ustawia” pewne rzeczy w życiu kulturowym, społecznym. Stosowanie się do norm, wartości danej kultury. W swoim życiu przestrzegam norm kulturowych, które są mi przekazane z mojego środowiska, w którym mieszkam, stosuję się do zasad, które są ustalone w moim społeczeństwie.

Studentka II roku NL, 21 lat

Edukacja ustawiczna to szybki sposób nauczania, poprzez czytanie, dyktanda, przyswajanie ortografii. [...] Czytam książki, często przyrodnicze oraz naukowe, obecnie w celu napisania pracy badawczej, przyswajając sobie skomplikowane treści, frazy, którymi często można posługiwać się

w życiu szkolnym. Poprzez czytanie przyswajam sobie również pisownię wyrazów oraz poszerzam poziom wiedzy.

Studentka II roku NSM, 24 lata

To zaledwie kilka definicji z grupy tych opartych o intuicję, sądy zdroworozsądkowe oraz próbę roszyfrowania przymiotnika „ustawiczna”. Najbardziej niepokojące wydaje się nie tylko błędne rozumienie tego pojęcia, ale również fakt, iż liczba osób, których definicje można zaliczyć do tej grupy, jest bardzo duża, gdyż dotyczy niemal połowy osób biorących udział w badaniu.

Z kolei trzecia grupa osób – najmniej liczna – to osoby, które wprost pisały, że nie znają określenia *edukacja ustawiczna*, lecz mimo to próbowały je wyjaśnić. A oto kilka przykładów:

Nie wiem, czy realizuję w swoim życiu idee kształcenia ustawicznego, ponieważ nie wiem, co znaczy to pojęcie. Ale nawet jeśli ją realizuję, to w sposób nieświadomy.

Studentka I roku NL, 20 lat

Nie znam definicji tego pojęcia, kojarzy mi się z nauką opartą o pewne reguły, zasady, nauką tych zasad [...] jeżeli moje przypuszczenia, co do tej definicji, są słuszne, to uważam, że realizuję tę ideę w dużym stopniu.

Studentka I roku NL, 20 lat

Nie wiem, co to jest edukacja ustawiczna, jednak kojarzy mi się to z edukacją obowiązkową, uregulowaną odpowiednimi przepisami prawnymi [...]. Realizuję tę ideę poprzez uczęszczanie do szkół (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum, obecnie studia).

Studentka I roku NL, 20 lat

Podsumowując kwestie związane z rozumieniem i definiowaniem przez osoby dorosłe pojęcia *edukacja ustawiczna*, można się pokusić o kilka refleksji. Otóż poprawne rozumienie terminu *edukacja ustawiczna* wykazało się zaledwie 31,3% badanych osób. Z kolei swoją niewiedzę na temat edukacji ustawicznej ujawniło 21,1% badanych, najczęściej przyznać się do tego były skłonne osoby rozpoczynające dopiero swoją edukację na studiach wyższych. Osoby będące na drugim lub trzecim roku studiów bądź realizujące kolejny etap kształcenia o wiele rzadziej ujawniały otwarcie swoją niewiedzę w tym zakresie. Niepokoi także to, iż wśród osób będących w trakcie realizacji przedmiotu andragogika jest również bardzo wiele osób nierozumiejących znaczenia tego pojęcia. Dokładne dane ilościowe dotyczące trafności definiowania pojęcia *edukacja ustawiczna* zaprezentowane są w tabeli 1.

Choć przedstawione dane mają charakter ogólny i z pewnością wymagają pogłębionej refleksji i analizy, to skłaniają do mało optymistycznej konkluzji, iż świadomość na temat znaczenia idei kształcenia ustawicznego jest związana głównie ze skojarzeniami, potocznymi oraz intuicyjnymi sądami i myślami na ten temat. Fakt ten jest tym bardziej frapujący, że jak wiadomo wiedza na dany temat, czyli element poznawczy jest

Tabela 1. Percepcja pojęcia edukacji ustawicznej

Szczebel edukacji	Trafna definicja	Błędna definicja z przekonaniem o jej poprawności	Brak odpowiedzi lub odpowiedź „nie wiem”	Uwagi
NL, I rok	24	45	57	Grupa przed kursem z zakresu andragogiki
NL, II rok	15	10	—	Grupa przed kursem z zakresu andragogiki
SL III rok	8	2	6	Grupa przed kursem z zakresu andragogiki
NSM, II rok	64	112	12	Grupa w trakcie kursu z zakresu andragogiki
Razem (355 osób)	111 (31,3%)	169 (47,6%)	75 (21,1%)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań sondażowych pośród 355 studiujących osób dorosłych.

jednym z komponentów postawy podmiotu względem rzeczy czy idei. Realizowanie wszelkiego rodzaju inicjatyw, przedsięwzięć czy idei jest z całą pewnością związane z przekonaniem osób zainteresowanych o celowości i potrzebie ich realizacji⁸. Żeby jednak mieć poczucie celu, trzeba najpierw mieć wiedzę na jego temat. Nie da się w tej kwestii pominąć elementu poznania.

Szczególnie niepokoi, iż osoby badane to studentki i studenci pedagogiki, czyli osoby, które ze względu na specyfikę kierunku studiów, w sposób wyjątkowo bliski mają szansę doświadczać tego, czym jest i jak rozumie się edukację ustawiczną.

Edukacja ustawiczna a emocje

Nie sposób w tym miejscu nie nawiązać do słów Horsta Stukenberga, który zauważa, że „znaczące uczenie się odbywa się zawsze z udziałem emocji i poza instytucjami”⁹. Podczas podjętej w drugim etapie badań jakościowej analizy materiału badawczego w postaci „biograficznych map życia” oraz „biografii edukacyjnych” można było zauważyć, że w sposób wyjątkowo znaczący ujawnił się element emocjonalny w odniesieniu do edukacji ustawicznej, zarówno instytucjonalnej, jak i nieformalnej oraz uczenia się z życia. Znaczące wydaje się, że w znakomitej większości prac znajduje się choćby wzmianka dotycząca edukacji całożyciowej, co może świadczyć o tym, że edukacja dla

⁸ M. Korczyński, *Postawy wobec kształcenia ustawicznego studentów*, [w:] *Edukacja ustawiczna dorosłych w europejskiej przestrzeni kształcenia z perspektywy polskich doświadczeń*, red. M. Pakuła, A. Dudak, Lublin 2009, s. 295.

⁹ H. Stukenberg, *Siedem historyjek i ich znaczenie dla edukacji dorosłych w czasie dokonujących się zmian*, [w:] *Drogi edukacyjne i ich biograficzny wymiar*, red. E. Dubas, O. Czerniawska, Warszawa 2002, s. 54.

niemal wszystkich dorosłych jest niezwykle ważnym obszarem, jest swoistym mikroświatem¹⁰. Często są to szerokie relacje, przepełnione wyraźnie określonymi emocjami. I choć zdecydowana większość opisywanych przez osoby dorosłe emocji ma charakter pozytywny (m.in. zadowolenie, radość, euforia, spełnienie, entuzjazm, satysfakcja, zapał), to w analizowanych przeze mnie pracach pojawiają się również w odniesieniu do edukacji całościowe emocje negatywne (m.in. niezadowolenie, rozczarowanie, frustracja, niechęć, znudzenie). Co ciekawe, gdy już pojawiają się w opisach emocje negatywne, to są związane głównie z uczeniem się formalnym, w instytucjach. To tak jakby „gorzkie” lekcje lub trudne doświadczenia, negatywne emocje, które są związane z uczeniem się z życia, z codziennością, były łatwiejsze do przyjęcia i do zniesienia, bo z natury są wpisane w trudy, które niesie ze sobą nieprzewidywalny los. Przyjrzyjmy się zatem fragmentom narracji ilustrującym zaprezentowane powyżej refleksje:

Myszę, że realizuję ideę kształcenia ustawicznego. Chociażby teraz studiuję, a mam 37 lat. Poza tym lubię czytać, oglądać różnego rodzaju programy historyczne, przyrodnicze, po prostu te, które mnie interesują, albo jeśli chcę zdobyć wiedzę na jakiś interesujący mnie temat. Lubię wiedzieć!

Studentka II roku NSM, 37 lat

Na szczęście po trudnym czasie, zawsze przychodzi coś cudownego, ciekawego, nowego i pięknego. Wspaniały był rok 2009 pod względem edukacji i pracy. Praca zawodowa układała się fantastycznie, pracowałam w 4 projektach – nabyłam nowe umiejętności, zdobyłam nowe doświadczenia jako doradca zawodowy i tłumacz języka migowego. Na wszystko potrafiłam znaleźć czas [...]. Obroniłam pracę dyplomową z wyróżnieniem, zaczęłam uczęszczać na zajęcia w Szkole Trenerów. Tam dopiero poznałam samą siebie i zbliżyłam się duchowo do swojej osobowości. Zaakceptowałam siebie z wszystkimi wadami i zaletami i stwierdziłam, iż chcę pomagać innym ludziom, odkrywać to, co w nich jest najpiękniejsze.

Fragment pracy *Życie jak puzzle*
autorstwa studentki II roku NSM, 27 lat

W obu zaprezentowanych fragmentach narracji widoczne są silne emocje pozytywne związane z edukacją ustawiczną. Narratorki piszą wprost o zamiłowaniu do wiedzy oraz o wymiernych korzyściach związanych z podejmowaniem wysiłku intelektualnego. Choć nie zawsze świadomie nazywają podejmowaną edukację „ustawiczną” to opisy dotyczące podejmowanych przez nie działań są na tyle wymowne, iż nie pozostawiają wątpliwości, co do tego, że jest to właśnie uczenie się ustawiczne, całościowe.

Kolejne fragmenty ukazują, metaforycznie można by rzec, że o ile uprawianie gleby jest czynnością mozolną i męczącą, to już zbieranie plonów bardzo często bywa owocne i przyjemne. Wiele miejsca w „biograficznych mapach życia” oraz „biografiach edukacyjnych” narratorzy poświęcają na wspomnienia związane z egzaminami, które traktowane są przez nich często jako momenty przełomowe, punkty zwrotne, pozwalające

¹⁰ Określenie „mikroświat” w odniesieniu do edukacji zainspirowane zostało sformułowaniem E.M. Skibińskiej zawartym w pracy *Mikroświaty kobiet. Relacje autobiograficzne* (Warszawa 2006).

na podsumowania i życiowe bilanse. Opisy te cechuje niezwykle silne zabarwienie uczuciowe, emocjonalne, czego doskonałym przykładem są następujące narracje:

Po burzliwych i szalonych latach nauki w technikum, przyszedł czas na pierwszy poważny egzamin – egzamin dojrzałości. Przygotowywanie się do niego kosztowało mnie dużo wysiłku i stresów, ale było opłacalne. Triumf był słodki. W końcu dzięki temu otworzyłem sobie furtkę do samodzielnego kreowania swojej przyszłości, wybrania studiów i zawodu, który będzie dla mnie interesujący. Zdanie matury było dla mnie jak zjedzenie szczelnie zapakowanej w złotko czekoladki, którą najpierw trzeba było misternie rozpakować, a potem dopiero poczuć jak smakuje. O dziwo, pierwsze wrażenie nie zachwyciło. Dopiero wnętrze skrywało w sobie największą przyjemność.

Fragment pracy *Życie jak pudełko czekoladek*
autorstwa studenta II roku NSM, 24 lata

Mój pierwszy egzamin wypełniony był strachem, który przeplatał się ze zwątpieniem we własne możliwości. Profesor wymagający, a raczej wymagająca. Tym razem też się udało. Radość przeplatała się z dumą, że mimo problemów udało się osiągnąć następny wyznaczony cel. Kolejny egzamin, kolejny strach, jak się okazało zdobyć prawo było trudniej. Pierwszy, drugi, trzeci egzamin i nic, mimo niepowodzeń postanowiłem zdawać dalej. Nadszedł dzień kolejnego egzaminu, egzaminator a raczej egzaminatorka okazała się łagodniejsza niż sądziłem. Znow kobieta sprawiła, że uśmiech pojawił się na mojej twarzy, prawo jazdy zdobyte. Kolejny egzamin w życiu zaliczony.

Fragment pracy *Puzzle*
autorstwa studenta II roku NSM, 25 lat

Jak zatem widać, nie zawsze musi być „prosto, łatwo i przyjemnie”, by podejmować decyzje związane z kolejnymi wyzwaniem edukacyjnymi. Często trud oraz wysiłek może się opłacić w wielu wymiarach – daje większe poczucie satysfakcji i być może staje się siłą motywującą do podejmowania kolejnych działań edukacyjnych, czyli do pełnego realizowania w swoim życiu idei kształcenia ustawicznego.

W tym miejscu jednak należy również zwrócić uwagę na wiele emocji negatywnych związanych z edukacją ustawiczną – nietrafione wybory, poczucie niesprawiedliwego oceniania, mało satysfakcjonujące kontakty z nauczycielami, edukatorami. Emocje te mogą znacząco wpływać na gotowość do podjęcia całościowego uczenia się oraz jego przebieg. Warto w tym miejscu odnieść się do niezwykle sugestywnego fragmentu narracji jednego ze studentów biorących udział w badaniu:

Szkoła jest tematem na cały osobny esej. Byłby to jednak nudny esej, więc skróć go do podsumowania: Schematyczność i konserwatyzm polskiej edukacji doskonale spełniają rolę bata temperującego każde zapędy do innowacyjności i kreatywności. Koniec podsumowania w temacie szkoły. Dobrze, że środowisko, o którym wspominałem wcześniej, nadal pełniło rolę katalizatora ciekawości i innowacyjnego myślenia, bo inaczej mogłoby się skończyć na byciu nudnym, szarym i do bólu statystycznym Kowalskim [...]. Studia podobno to najlepszy okres w życiu. Mogłoby tak być, gdyby wykreślić z niego studia. Tandem w postaci pracy i równocześnie edukacji na szczeblu wyższym jest może i angażująco ciekawy, ale zarazem bardzo czasochłonny. Dnia wystarcza na to, by jeść, spać, pracować, studiować i czasami mieć trochę relaksu. W takim harmonogramie brakuje jednak miejsca na ambitniejsze zajęcia, jak refleksja nad życiem i rzeczywistością, tworzenie i poszerzanie wiedzy w tematach wykraczających poza ramy programowe studiów. Samo życie

nabiera jednak smaku – pierwszy samochód, drugi samochód, awanse, niezależne życie. Wszystko jest niesamowicie absorbujące, ale z pewnością zyska na mocy, gdy skończą się studia i pozostanie praca oraz czas na rozwijanie siebie samego.

Fragment pracy *Życie jak Puszka Pandory*
autorstwa studenta II roku NSM, 25 lat

Ukazane fragmenty narracji w sposób jednoznaczny ukazują poza nasyeniem emocjonalnym ścisły związek edukacji ustawicznej z życiem. Współgranie owego duetu zdaje się odgrywać niebagatelną rolę w kształtowaniu się refleksyjności oraz kompetencji autokreacyjnej, co w życiu człowieka dorosłego jest jedną z kluczowych kompetencji, umożliwiających jak najpełniejsze uczestnictwo w współtworzeniu otaczającej go rzeczywistości. Co więcej, są one również niezwykle sugestywnym przekazem na temat znaczenia edukacji ustawicznej w życiu osób dorosłych.

Edukacja ustawiczna a pragnienie i deklaracje czynnego uczestnictwa

Podjmując próbę ukazania znaczenia edukacji ustawicznej warto również zwrócić uwagę na pragnienie osób dorosłych do czynnego w niej uczestnictwa. Szczególnie cenne w tym wymiarze zdają się fragmenty narracji osób dorosłych biorących udział w badaniach. Niezwykle wyraziście rysują się w nim edukacyjne plany i deklaracje oraz pragnienia i nadzieje dorosłych. A oto kilka sugestywnych wypowiedzi badanych:

Realizuję w swoim życiu edukację ustawiczną. W wieku 37 lat w dalszym ciągu się uczę, uzupełniam swoje wykształcenia, uczęszczam na kursy i w dalszym ciągu planuję podnosić swoje kwalifikacje. Aż padnę!

Studentka II roku NSM, 37 lat

Moja edukacja ustawiczna nie ustaje. Realizuję ją w formie wciąż trwających studiów, sporadycznych kursów i szkoleń w miejscu pracy, ale przede wszystkim realizuję ją w formie indywidualnego poszukiwania wiedzy. Jest to proces trudny, ponieważ wymaga samodyscypliny, ale też bardzo owocny, bo skierowany na to co mnie naprawdę interesuje.

Studentka II roku NSM, 40 lat

Jestem na nowym etapie życia. Kończę studia. Cały czas się rozwijam, poznaję nowych ludzi, poznaję siebie [...]. Na pewno bardzo bym chciała, by moje obecne życie było jak na obrazie Chełmońskiego „Czajki” – spokojne, pogodne i sielankowe. I aby spokojnie, z gracją udało mi się rozwinąć skrzydła i wzlecieć tam dokąd zechcę.

Studentka III roku NL, 26 lat

A może zacząć zdobywać tylko moje szczyty? Już sama myśl o tym daje poczucie wolności. Wchodzę więc w nowe krajobrazy: krok pierwszy studia, krok drugi wracam do pracy, krok trzeci kończę studia – to będzie moja korona do zdobycia. Co potem? Idę dalej!

Studentka II roku NSM, 42 lat

Myszę, że kolejny szczebel mojej drabiny zakończył się w okresie, kiedy to synowie skończyli szkoły, studia, podjęli pierwszą pracę. Zakończył się, ale jest kolejny do pokonania i ja już na nim właśnie stoję. To czas, kiedy ku wielkiemu zdziwieniu musimy dalej się uczyć. Uczyć się życia ponownie „we dwoje”, bo przecież dzieci pragną zbudować „nowe gniazda”, tak jak my z mężem wiele lat temu.

Studentka II roku NSM, 49 lat

Człowiek jest jak dom: wymaga zmian, modernizacji, musi nadążyć za postępem, ale przede wszystkim musi się rozwijać, nie może stanąć w miejscu, bo legnie w gruzach.

Studentka II roku NSM, 50 lat

Dalsza nauka to dla mnie pragnienie poszerzania wiedzy, doskonalenia się i otwierania drzwi dotąd zamkniętych.

Studentka II roku NSM, 26 lat

Wracając do studiów, jestem zadowolona z kierunku, jaki wybrałam, studia wniosły dużo dobrego w moje życie. Stałam się bardziej otwarta, pewna siebie, wiem czego chcę od życia, ciągle poznaję siebie i z każdym dniem odkrywam w sobie coś nowego – to wspaniałe uczucie żyć z myślą, że można jeszcze tak wiele zrobić i osiągnąć w swoim życiu.

Studentka II roku NSM, 26 lat

Przedstawione fragmenty narracji są niezwykle wymowne, z pewnością napawają optymizmem oraz ukazują znaczenie edukacji ustawicznej w życiu człowieka w wielu wymiarach, na wielu płaszczyznach, gdzie najbardziej autentycznym nauczycielem jest paradoksalnie właśnie samo życie.

* * *

Podsumowując podjęte w niniejszym artykule rozważania warto podkreślić, że choć znaczenie edukacji ustawicznej w życiu dorosłego człowieka jest niekwestionowane, to bardzo często jest ona zjawiskiem nieuświadomionym. Podejmując próbę ukazania znaczenia edukacji ustawicznej w życiu studiujących osób dorosłych można wysunąć tezę, że dorośli bardzo często zdają się podejmować wysiłek intelektualny w poczuciu silnego, zewsząd ogarniającego lęku (np. lęku przed utratą pracy, przed wykluczeniem społecznym), że podejmowana aktywność edukacyjna bywa pozbawiona głębszej refleksji, a kształcenie ustawiczne staje się swoistą ucieczką przed owym lękiem, wręcz ucieczką na oślep. Choć niepokojące jest, iż prawie połowa badanych przeze mnie dorosłych – studentek i studentów pedagogiki – posiada zaledwie intuicyjną wiedzę teoretyczną na temat znaczenia edukacji ustawicznej, to wielu z nich z powodzeniem realizuje ową ideę w swoim życiu. Jest to istotne z punktu widzenia andragogicznego, gdyż zdaje się wyznaczać kolejne zadania i to nie tylko dla andragogów, edukatorów czy osób pracujących z dorosłymi, ale również dla wszystkich tych, którzy pracują z drugim człowiekiem w przestrzeni edukacyjnej. Zadania mające na celu rozwijanie idei

kształcenia ustawicznego już od najwcześniejszych etapów edukacji. Wszak edukacja permanentna – całościowa, jak sama nazwa mówi, dotyczy całego życia człowieka i tylko takie jej rozumienie i realizowanie daje szansę na satysfakcjonujące rezultaty.

IMPORTANCE OF LIFELONG LEARNING IN STUDENTS' PERCEPTION. REFLECTIONS FROM RESEARCH

Summary

The aim of the article was to show the importance of lifelong learning and to identify the place it occupies in the life of adults wishing to study at universities; their way of defining lifelong learning, emotions associated with introducing this concept into their lives, and specific actions performed by them (therefore, more or less conscious implementation of lifelong learning by adults). The studies in question were of quantitative and qualitative nature. The first stage involved asking a group of adults two open questions related to lifelong learning and their realization of the idea. The second stage, based on a qualitative analysis of the documents, involved an attempt to find traces of the conception of lifelong learning in materials of autobiographical nature (students' projects entitled "Biographical map of life" and "My educational biography"). In this dimension, the authoress attached particular importance to metaphorical references of lifelong learning, to the ways of assigning meanings to it, as well as to fragments of narratives in which subjects locate lifelong education in some specific space of their lives.

The results were alarming, since they had revealed that almost half of the surveyed adults – both male and female pedagogy students – possessed only intuitive theoretical knowledge about the importance of lifelong learning, even though many of them were successfully implementing this notion in their lives. This fact seems to be very important from the perspective of adult education, because it seems to set next tasks, not only for adult education theorists, educators or those working with adults, but also for all those who work with other people in the educational area.

Keywords: lifelong learning, adult education